

A digitális könyvtár és a szerzői jog

Amikor arra a kérdésre keressük a választ, mi mindent engedélyez a szerzői jogi törvény a könyvtáraknak, külön problémakörként kell kezelnünk a digitális könyvtárak használata során felmerülő kérdéseket. A szerző szándéka nem a kérdések teljes körű megválaszolása, hanem a vitába való bekapcsolódás. A cikk elsősorban két kérdésre keres választ:

- Milyen művek kerülhetnek be egy digitális könyvtár állományába?
- Ki használhatja a digitális könyvtárat?

A problémával foglalkozónak szem előtt kell tartania a könyvtáros két, egymással összeegyeztetendő kötelezettségét. A könyvtárosnak egyfelől kötelessége, hogy tiszteletben tartsa a művek szerzőinek a szerzői jogra vonatkozó törvényben megfogalmazott jogait, másfelől – hivatásából adódóan – ki kell elégítenie a felhasználók szükségleteit, információt kell szolgáltatnia. Hogy lássuk, milyen dilemma elé állítja ez a könyvtárost, érdemes a téma szakértőjének, *Charles Oppenheimnek* egyik megállapítását idéznünk: „a szerzői jog minden esetben a szerzői jog tulajdonosa és a művet felhasználni szándékozó személyek közötti feszültséghez vezet”. Nem szabad elfelednünk azt sem, hogy a mű minél szélesebb körű felhasználása is többek között éppen a könyvtáros szervezői tevékenységén múlik. A szerzői jogokat védő berni konvenció aláírása tehát igen nehéz helyzetbe hozta az információs szakembereket az érintett országokban.

A digitális könyvtárak nem nyújthatnak teljes, általános hozzáférést az állományukhoz, hiszen éppen úgy kötelesek tiszteletben tartani azt a jogot, ami az egyes szerzőket a művükhöz időben nem meghatározott módon, elidegeníthetetlenül fűzi, mint a „hagyományos könyvtárak”. A szerző véleménye szerint a digitális könyvtáraknak elsősorban a következő alapvető előírásoknak kell eleget tenniük:

1. a mű szerzőjének a mű felhasználásához fűződő jogai nem sérülhetnek; a mű nem esik szerzői jogi védelem alá, ha

- a szerző (vagy szerzők) több mint hetven éve elhunyt(ak);
- ismeretlen szerző esetén, ha a mű első megjelenése után több mint hetven év telt el;
- ha a szerzői jog nem a szerzőt illeti meg (pl. örökösök esetén); ugyanígy, ha a mű első megjelenése (vagy ha nem jelent meg, a létrejötté) után több mint hetven év telt el;
- audiovizuális műnél, több mint hetven évvel a legkésőbb elhunyt alkotó (rendező, forgatókönyvíró, dialógusok szerzője, zeneszerző) halála után;

2. ha a művet egy könyvtárral rendelkező intézmény vagy könyvtár dolgozója hozta létre a munkaköri kötelességeihez kapcsolódóan, a munkaadó intézménynek jogában áll azt (ha a munkaszerződés erről másként nem rendelkezik) két évvel az elfogadása után nyilvánosan hozzáférhetővé tenni;
3. a tudományos intézetek jogot formálhatnak a munkatársuk által létrehozott mű első publikálására, ha azt a dolgozó a munkaköri kötelességeihez kapcsolódóan hozta létre;
4. a szerző – például szerződés útján – engedélyezheti, hogy művét elhelyezzék egy digitális könyvtár állományában, egyben meghatározhatja az alkotásra vonatkozó hozzáférési jogosultságokat;
5. arról, hogy ki használhatja a digitális könyvtárat, a gazdaintézmény alapszabályzata dönt a vonatkozó törvény értelmében (ez lehet a könyvtári törvény, avagy a felsőoktatási törvény);
6. a szerzői jogról szóló törvény értelmében a könyvtáraknak, levéltáraknak és iskoláknak jogukban áll
  - a szabályzatukban megfogalmazott feladatoknak megfelelően ingyenesen hozzáférhetővé tenni a nyilvánosan forgalmazott művek példányait;
  - a műveket az állományuk megóvása és gondozása céljából elrendezni;
  - a gyűjteményt az adott intézmény területén található terminálok segítségével hozzáférhetővé tenni kutatás vagy megismerés céljával.

Mindezekből jól látszik, hogy a könyvtáraknak joguk van ingyenes hozzáférést nyújtani a nyilvánosan forgalmazott művek példányaihoz.

Az *Európai Parlament* és a *Tanács* 2001. május 22-én kelt direktívájában („A szerzői jog és a kapcsolódó jogok bizonyos kérdéseinek harmonizálásáról az információs társadalomban”) említést tesz a művek közvetlen és közvetett sokszorosítására vonatkozó szerzői jogokról, felsorolva azokat a kivételes eseteket, amikor a sokszorosítás megengedett. Ezek:

- papíron vagy egyéb hasonló hordozón történő sokszorosítás fényképezés vagy más, a fényképezéshez hasonló eredményt produkáló technológia segítségével, amennyiben a szerzői jog alanya megfelelő kompenzációban részesül;
- bármilyen adathordozón történő, nem kereskedelmi célú sokszorosítás magánszemély által, magánhasználatra, ha a szerzői jog alanya megfelelő kompenzációban részesül;
- olyan szervezetek (nyilvános könyvtárak, oktatási intézmények, múzeumok vagy levéltárak) által történő sokszorosítás, amelyek működésének nem a közvetlen anyagi haszonszerzés a célja.

Az előírásokból tehát kitűnik, hogy két esetben engedett a sokszorosítás: 1.) magánszemélyeknek, ha a szerzői jog tulajdonosa garantált kompenzációban részesül; valamint 2.) nyilvános könyvtáraknak és oktatási intézményeknek – olyan szervezeteknek tehát, amelyek ingyenesen szolgáltatnak, és nem a gazdasági előnyszerzést tekintik céljuknak. Ezeket az elveket természetesen

az egyes intézmények belső szabályzataiban is meg kell fogalmazni.

Fontos hangsúlyoznunk, hogy amennyiben a könyvtár és a szerző között nem jön létre a mű felhasználását szabályozó szerződés, a könyvtárnak csupán arra van módja, hogy a művet a területén található terminálok segítségével kutatás vagy megismerés céljából hozzáférhetővé tegye. Más típusú hozzáférhetőség biztosítása csak szerzői licencszerződés alapján lehetséges. Mindez a digitális könyvtárra is vonatkozik. Ha tehát – a fent felsorolt kivételes esetektől eltekintve – a digitális könyvtár a saját hálózatán kívüli hozzáférést tesz lehetővé a gyűjteményéhez, a szerzői jogi törvényt megszegve jár el.

A digitális könyvtárak között a szabványok egységesítését, az optimális munkamegosztást célzó együttműködések, konzorciumok jönnek létre, amelyek régió szintű digitális könyvtári hálózatok kiépülését eredményezik. A kezdeményező könyvtárak nem fogalmazzák meg egyértelműen, hogy mennyiben szándékoznak olyan közös elérési nyújtó platformokat létrehozni, amelyek lehetővé tennék, hogy az egyes digitalizált gyűjtemények az együttműködésben részt vevő összes intézmény termináljairól elérhetők legyenek. Jogos a kétely, hogy az érvényben lévő előírások lehetőséget nyújtanak-e egy ilyen közös platform létrehozására?

/HOWORKA, Bolesław: Biblioteka cyfrowa i prawo autorskie. = Bibliotekarz, 2006. 10. sz. p. 7–11./

(Dancs Szabolcs)